

ІЗ КОГОРТИ ПЕРШОПРОХІДЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5208>

ПАНОК Віталій Григорович

доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
в.о. академіка-секретаря Відділення
психології та спеціальної педагогіки
НАПН України, директор Українського
науково-методичного центру
практичної психології і соціальної
роботи Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Микола Миколайович СЛЮСАРЕВСЬКИЙ

кандидат психологічних наук,
член-кореспондент НАПН України,
директор Інституту
соціальної та політичної
психології Національної
академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано наукову й освітню діяльність академіка НАПН України Віталія Івановича Бондаря, 85-річний ювілей якого цього року відзначає науково-педагогічна громадськість. Показано, що ще молодим ученим він серйозно заявив про себе в Україні та за її межами. У подальшому набув широкої відомості не лише своїм новаторським прикладним доробком, який став концептуальним фундаментом варіативних навчальних планів, програм і підручників для учнів спеціальної школи та навчально-методичних посібників і рекомендацій для вчителів-дефектологів, а й також системними дослідженнями з історії та філософії корекційної педагогіки і спеціальної психології. Особливу увагу приділено плідній діяльності академіка В.І. Бондаря як засновника й першого директора Інституту дефектології АПН України (нині Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України), який під його керівництвом досяг значних успіхів, діставши визнання провідного в Україні та за її межами наукового центру з проблем психолого-педагогічної діагностики, корекційного навчання, виховання учнів різних нозологій. Наголошено, що за своє життя ювіляр підготував і надихнув власною енергією цілу плеяду талановитих українських учених-дефектологів, які продовжують наукові дослідження свого вчителя, розробляють унікальні методики навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Ключові слова: Віталій Іванович Бондар; спеціальна освіта; олігофренопедагогіка; корекційна педагогіка; спеціальна психологія; Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Ім'я академіка НАПН України Віталія Івановича Бондаря вписане яскравими літерами в історію української спеціальної освіти як одного з її фун-

даторів. 20 жовтня нинішнього року цей видатний учений і фахівець вищої школи, чия багаторічна діяльність значно збагатила вітчизняну

Академік НАПН України Віталій Іванович Бондар

педагогічну науку і практику, зустрічає своє 85-річчя. Це є доброю нагодою оглянути пройдений ним шлях, сповнений творчих пошуків, цікавих знахідок, плідних ідей, здобутків і наполегливої, невтомної праці, помноженої на допитливий розум, професіоналізм і цілеспрямованість.

Професійну діяльність Віталій Іванович Бондар розпочав у 1965 р. на кафедрі олігофренопедагогіки відразу після закінчення навчання на дефектологічному факультеті Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького (нині Український державний університет ім. Михайла Драгоманова).

Наступним життєвим етапом стало навчання в аспірантурі Науково-дослідного інституту дефектології АПН СРСР (1968-1971 рр.). Невичерпна творча енергія та наполегливість дали змогу аспірантові Віталію Бондарю на високому рівні провести наукове дослідження та успішно захистити кандидатську дисертацію (1971 р.). Повернувшись до Києва на свій рідний факультет, він продовжив педагогічну діяльність. Серйозно заявив про себе не лише в Україні, а й за її межами, неодноразово був учасником і доповідачем на міжнародних конференціях фахівців-дефектологів, зокрема в Литві, Німеччині, Чехії та інших країнах, де виступав з оригінальними ідеями,

інноваційними підходами щодо трудового навчання учнів спеціальних навчальних закладів.

Як одного з кращих молодих фахівців у галузі дефектології, його було відряджено на Кубу (1972-1974 рр.), де він виконував при міністерстві освіти Республіки Куба обов'язки радника з питань дефектології, надавав консультативну допомогу в становленні й розвитку системи спеціальної освіти та підготовці кадрів дефектологів. Повернувшись в Україну, до 1987 р. працював на дефектологічному факультеті Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького на посадах доцента кафедри олігофренопедагогіки, заступника декана і декана факультету.

На пропозицію директора Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР академіка М.Д. Ярмаченка 1987 р. обійняв посаду завідувача лабораторії олігофренопедагогіки. У цьому інституті підготував і захистив докторську дисертацію на тему «Розвиток теорії і практики професійно-трудового навчання учнів допоміжних шкіл України (1917-1990 рр.)» (Бондар, 1992). Це дослідження, яке стало вагомим внеском у теорію і практику української дефектологічної науки, не втратило своєї значущості та актуальності до сьогодення (Бондар & Рейда, 2010).

Результати дослідження В.І. Бондаря слугують концептуальним фундаментом для розроблення варіативних навчальних планів, програм і підручників для учнів спеціальної школи, а також для підготовки навчально-методичних посібників і рекомендацій для вчителів-дефектологів. Положення й висновки дисертації використовуються для вдосконалення структури системи професійно-трудового навчання, поліпшення соціально-трудової адаптації випускників спецшкіл. Водночас Віталій Іванович проявив себе не лише як послідовний фахівець-новатор, а і як системний дослідник історії та філософії корекційної педагогіки і спеціальної психології.

Після створення в незалежній Україні Академії педагогічних наук (нині Національна академія педагогічних наук України) 1993 р. В.І. Бондар став засновником і першим директором Інституту дефектології АПН України (нині Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України). Керуючи Інститутом з 1993 по 2009 р., чітко окреслив стратегію дальшого розвитку корекційної педагогіки і спеціальної психології, що сприяло перетворенню порівняно невеликого академічного підрозділу в наукову установу загальнонаціонального рівня. Упродовж цього

періоду в Інституті було сформовано 8 лабораторій, у яких проводилися фундаментальні дослідження за найважливішими напрямками корекційної педагогіки і спеціальної психології.

З ініціативи В.І. Бондаря для подальшої розбудови спеціальної освіти створено державну систему підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Зокрема, у травні 1996 р. при Інституті дефектології АПН України відкрито першу і єдину на той час в Україні спеціалізовану вчену раду з проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук із двох спеціальностей: 13.00.03 — корекційна педагогіка і 13.00.08 — спеціальна психологія.

Під керівництвом В.І. Бондаря Інститут досяг значних успіхів, діставши визнання як провідний в Україні і за її межами науковий центр із проблем психолого-педагогічної діагностики, корекційного навчання, виховання учнів різних нозологій. Усталився кадровий склад Інституту, зміцнювалися новостворені наукові підрозділи, налагоджувалися і поглиблювалися міжнародні зв'язки й наукове партнерство з різними країнами світу.

Як глибокий знавець своєї справи, Віталій Іванович постійно виявляв стратегічне бачення мети, завдань і шляхів модернізації освітньої діяльності (Бондар, 2005). У багатогранному науковому доробку вченого і творчого колективу очолюваного ним Інституту — новаторський пошук і розроблення нової методології спеціальної освіти, на засадах якої створено «Концепцію спеціальної освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки та перспективу», «Державний стандарт спеціальної освіти» та «Концепцію реабілітації дітей-інвалідів і дітей з обмеженими фізичними та розумовими можливостями». У цих документах обґрунтовано потребу реформування як спеціальної освіти, її структури, мети, завдань і змісту підготовки учнів до майбутнього самостійного життя, так і державних та громадських інституцій, покликаних опікуватися такими проблемами у нових соціально-економічних умовах.

Величезний авторитет ученого, його безцінний педагогічний досвід сприяли розбудові експериментальних майданчиків у різних регіонах України, де здійснювалася апробація та впроваджувалися інноваційні технології навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. А вміння згуртувати науково-педагогічну спільноту сприяло встановленню й поглибленню

наукових зв'язків Інституту дефектології АПН України з освітніми закладами.

Повсякчасну увагу В.І. Бондар приділяв розвитку міжнародної співпраці. Він ініціював наукове партнерство Інституту з Українським центром засобів розвитку Коледжу імені Гранта Мак'юена, Університетом провінції Альберта (Канада) та Академією спеціальної педагогіки (Польща), з якими було укладено відповідні угоди, зокрема про організацію щорічних науково-практичних конференцій у галузі спеціальної освіти. Був організатором численних міжнародних і всеукраїнських конференцій у Харкові, Дніпропетровську, Одесі, Львові, Запоріжжі, Івано-Франківську, Ужгороді та інших містах України. На них порушувалися актуальні питання теорії і практики спеціального навчання та виховання осіб з обмеженими психофізичними можливостями.

З ініціативи і за редакцією вченого вперше в Україні видано поняттєво-термінологічний словник «Спеціальна педагогіка» (Бондар, 2003). Тоді ж під його орудою засновано науково-методичний журнал «Дефектологія» та збірник наукових праць «Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи в спеціальній школі». На сторінках цих видань систематично висвітлювалися наукові досягнення і досвід роботи практичних педагогів-дефектологів.

Надзвичайно працездатний, постійно демонструючи високий рівень педагогічної майстерності, науковець зумів підготувати й надихнути власною енергією цілу плеяду талановитих українських учених-дефектологів, які продовжують наукові дослідження свого вчителя у сфері теорії та історії корекційної педагогіки, спеціальної психології, розробляють унікальні методики викладання навчальних дисциплін у закладах освіти для дітей з особливостями психофізичного розвитку. Сьогодні його учні та послідовники — це потужна наукова школа, що охоплює найважливіші напрями корекційної педагогіки і спеціальної психології.

Інноваційні ідеї та глибокі теоретичні узагальнення академіка В.І. Бондаря знайшли відображення у вагомому науково-методичному доробку, що налічує понад 500 публікацій, присвячених різноманітним аспектам навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Це монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті, опубліковані в Україні й за кордоном. Загальне визнання дістали, наприклад, такі праці, як «Психологія формування трудових умінь школярів» (Максименко, Бондар & Бех, 1980),

«Трудовое обучение во вспомогательной школе» (Бондарь, 1981), «Трудове виховання учнів допоміжної школи» (Бондар, 1984), «Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності» (Бондар, 1988), «Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник» (Бондар, 2003), «Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці» (Бондар, 2005), «Історія олігофренопедагогіки» (Бондар & Золотоверх, 2007).

У 2009 р. В.І. Бондар обійняв посаду директора Науково-дослідного центру інклюзивної освіти Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, працюючи водночас професором кафедри психокорекційної педагогіки. Цей період науково-педагогічної діяльності теж став для нього напрочуд плідним. Теоретичний аналіз, творче осмислення і використання багаторічного досвіду лягли в основу численних публікацій. Світ побачили, зокрема, такі праці: «Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі» (Бондар & Ільченко, 2009), «Особливості формування трудової компетентності розумово відсталих учнів» (Бондар & Рейда, 2010), «Дефектологічний словник» (Бондар & Синьов, 2011), «Освітня інтеграція учнів з інтелектуальними порушеннями» (Бондар & Синьов, 2015), «Історія олігофренопедагогіки» (Бондар та ін., 2020), «Українська спеціальна педагогіка в персоналіях» (2021).

З 2017 р. В.І. Бондар — професор кафедри спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти, а з 2019 р. — кафедри спеціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Маючи багатющий досвід науково-практичної діяльності, він прищеплює студентам глибоке розуміння сутності процесу навчання й виховання осіб з особливостями психофізичного розвитку, готує фахівців, здатних творчо вирішувати найскладніші завдання, оскільки непохитно дотримується переконання, що саме нове покоління педагогів стане рушійною силою модернізації як системи освіти, так і суспільства загалом.

За вагомий особистий внесок у розвиток теорії та історії спеціальної педагогіки, підготовку науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для потреб спеціальної та вищої педагогічної освіти України академік В.І. Бондар удостоєний почесного звання «Заслужений працівник народної освіти України» (1998), нагороджений Почесною

грамотою Верховної Ради України (2003), нагрудними знаками МОН України «Відмінник освіти України» (1997) та «Петро Могила» (2009), медалями НАПН України «Ушинський К.Д.» (2008), «Григорій Сковорода» (2013) та «Володимир Мономах» (2018). Його відзначено також орденем Святого Миколи Чудотворця (2014), Золотою медаллю М.П. Драгоманова (2013), медалями «Драгоманівська родина» (2014; 2018) та іншими нагородами, що гідно увінчують дорідний ужиток на науковій та освітній ниві.

Відділення психології і спеціальної педагогіки НАПН України щиросердно вітає Вас, дорогий Віталію Івановичу, з ювілеєм. Високо поцінуємо Ваш неминущий, новаторський внесок у становлення та розвиток в Україні спеціальної освіти, в історії якої Ви за правом посідаєте одне з найпочесніших місць. Міцного Вам здоров'я, родинного щастя, невичерпної енергії, нових творчих здобутків!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бондар, В.І. (ред.). (1981). *Трудове навчання в допоміжній школі*. Київ: Радянська школа.
- Бондар, В.І. (ред.). (1984). *Трудове виховання учнів допоміжної школи: книга для вчителя*. Київ: Радянська школа.
- Бондар, В.І. (1988). *Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності*. Київ: Радянська школа.
- Бондар, В.І. (1992). *Розвиток теорії і практики професійно-трудового навчання учнів допоміжних шкіл України (1917—1990 рр.)*. Київ: НДІ педагогіки України.
- Бондар, В.І. (ред.). (2003). *Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник*. Луганськ: Альма-матер.
- Бондар, В.І. (2005). *Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навчальний посібник*. Київ: Наша година.
- Бондар, В.І., & Золотоверх, В.В. (2007). *Історія олігофренопедагогіки: підручник*. Київ: Знання.
- Бондар, В.І., Золотоверх, В.В., & Нечипоренко В.В. (2020). *Історія олігофренопедагогіки: підручник*. 2-ге вид, доповн. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії.
- Бондар, В.І. & Ільченко, А.М. (2009). *Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі: навчальний посібник*. Полтава: РВВ ПДАА. <https://bitly.ws/WCGD>
- Бондар, В.І., & Рейда, К.В. (2010). *Особливості формування трудової компетентності розумово відсталих учнів: навчальний посібник*. Київ: МП Леся.
- Бондар, В.І., & Синьов, В.М. (2011). *Дефектологічний словник: навчальний посібник*. Київ: МП Леся.
- Бондар, В.І., & Синьов, В.М. (2015). *Освітня інтеграція учнів з інтелектуальними порушеннями: навчальний посібник*. Київ: Вид-во НПУ ім. Н.П. Драгоманова.
- Бондар, В.І. Синьов, В.М. (ред.). (2021). *Українська спеціальна педагогіка в персоналіях: навчальний*

посібник. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії.

Максименко, С.Д., Бондар, В.І., Бех, Д.І. (1980). *Психологія формування трудових умінь школярів:*

(Порівняльний аналіз діяльності учнів масової та допоміжної шкіл). Київ: Радянська школа.

ONE OF THE PIONEERS OF SPECIAL EDUCATION IN UKRAINE

Vitalii Panok

DSc in Psychology, Professor, Corresponding Member of NAES of Ukraine, Acting Academician Secretary of the Division of Psychology and Special Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Director, Ukrainian Scientific and Methodological Centre of Applied Psychology and Social Work, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Mykola Slyusarevskyy

PhD in Psychology, Corresponding Member of NAES of Ukraine, Director, Institute for Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article presents the scientific and pedagogical activities of Vitalii Ivanovych Bondar, the Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, whose 85th anniversary is being celebrated this year by the scientific and pedagogical community. It is shown that, as a young scholar, he seriously declared himself in Ukraine and abroad. Later, he became widely known not only for his innovative applied work, which became the conceptual foundation of variable curricula, programs and textbooks for special school students as well as teaching aids and recommendations for teacher-defectologists but also for systematic research on the history and philosophy of correctional pedagogy and special psychology. Particular attention is paid to the productive activity of Academician V.I. Bondar as the founder and first director of the Institute of Defectology of the Academy of Educational Sciences of Ukraine (now Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine), which under his leadership achieved significant success, being recognized as the leading scientific center in Ukraine and abroad on the problems of psychological and pedagogical diagnostics, correctional education, and upbringing of students with various nosologies. It is emphasized that during his lifetime, the Honored Scholar trained and inspired with his own energy a generation of talented Ukrainian defectologists who continue the scientific research of their Teacher and develop unique methods of teaching children with special needs.*

Keywords: *Vitalii Ivanovych Bondar; special education; oligophrenopedagogy; correctional pedagogy; special psychology; Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.*

Дата публікації: 08 жовтня 2023 р.